

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри
цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого Гусарова Костянтина Володимировича
на дисертацію Куцук Катерини Володимирівни на тему:
«Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві», представлену на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження пояснюється тим, що належне відправлення правосуддя, зокрема по цивільним справам, потребує забезпечення його належного здійснення. Це відбувається у багатьох формах: гарантування незалежності суддів при здійсненні правосуддя, реалізація права на оскарження судового рішення, його примусове виконання у тому випадку, якщо вимоги акту правосуддя не виконуються добровільно.

Окремим чином забезпечення належного здійснення правосуддя сприяють заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві, котрі авторка дисертаційного дослідження справедливо пов'язує із реалізацією завдань судочинства, викладених у ст. 1 ЦПК України (стор. 19 дисертації). А «неозброєність» суду в багатьох випадках проти порушників порядку здійснення судочинства, особливо у теперішній важкий для нашої держави час, породжує в багатьох випадках безкарність таких негативних дій та можливість зловживання процесуальними правами. Боротьба з останніми, як на мене, навряд чи призведе до повного викоренення цього явища. Мова тут іде про чисельні факти висловлення неповаги до суду у різних проявах, що не можна пояснити будь-якими причинами, навіть втратою довіри до судової влади, наявності кризи правосуддя тощо.

Проте реалізація заходів процесуального примусу, нормативне закріплення яких передбачено Главою 9 ЦПК України, забезпечує дотримання встановлених в суді правил та не сприяє протиправному перешкоджанню

Вх. № 4698
"15" 09 2018 р.
кількість аркушів
осн. док. 9 додаток -

здійснення цивільного судочинства. Із певним здивуванням при знайомстві з дисертацією К.В.Куцик та її науковими публікаціями відмічаю, що у процесуальній науці як радянської епохи, так і у новітній історії, не було спеціальних робіт, пов'язаних із дослідженням вказаної проблематики. Не зверталось уваги на такі питання також у рішеннях Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Цього не можна сказати, наприклад, про доступність правосуддя, суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин, про окреме провадження тощо. Мало уваги заходам процесуального примусу приділяється і в навчальному процесі.

Тому обрання вказаного напрямку наукового дослідження дисертанткою з допомогою наукового керівника є цілком виправданим. А відсутність спеціальних досліджень з вказаної теми лише сприяє пошуку наукових результатів, забезпечуючи роботі актуальність та перспективність напряму наукового пошуку (стор. 21 дисертації).

Дослідження заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві обумовлюється, крім вищевказаного, і вимогою належного відправлення справедливого правосуддя згідно із вимогами Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ України відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275.

Результати дисертаційного дослідження заслуговують на використання у науково-дослідній роботі, у законотворчій та правозастосовній діяльності, а

також у навчально-методичній роботі при викладанні не тільки цивільного процесу, але і навчальних дисциплін, нормативну основу котрих складають інші, ніж ЦПК України, процесуальні кодекси.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

Позитивним при підготовці дисертаційного дослідження є те, що авторкою проаналізовано чисельна кількість матеріалів судової практики судів цивільної юрисдикції. Такий підхід К.В.Куцик свідчить про сумлінність авторки та про практичну спрямованість одержаних результатів дослідження.

Слід визнати справедливою авторську позицію про те, що в ході дослідження заходів процесуального примусу в межах цивілізаційного наукового аналізу нею було використано загально-логічні методи аналізу (поділу предмета дослідження на частини) та синтезу (складання цих частин в одне ціле). Такий підхід дозволив виробити цілісне уявлення про предмет наукового дослідження (заходи процесуального примусу) і, водночас, чітко виокремити його складові частини. (стор. 41 дисертації).

З огляду на вказану обставину уявляється логічним висновок авторки відносно зумовлення розвитку демократичних процесів у незалежній Україні завдяки демократизації законодавства. Так, вже у ЦПК України 2004 року, як пише К.В.Куцик, законодавець відійшов від існування окремого виду відповідальності за порушення поведінки під час здійснення судочинства (стор. 43 дисертації).

Про обґрунтованість наукових положень свідчить також наявність обґрунтованих пропозицій К.В. Куцик щодо необхідності вдосконалення окремих положень вітчизняного законодавства. Впродовж всього тексту дисертаційного дослідження дослідницею пропонуються чисельні зміни до вітчизняного цивільного процесуального законодавства (наприклад, стор. 28, 117, 118, 119 дисертації). У зв'язку з цим вважаю визнати позитивними

висновки здобувачки наукового ступеня кандидата юридичних наук про необхідність доповнення тієї чи іншої норми ЦПК України.

Про ступінь обґрунтованості наукових положень свідчать висновки дисертантки, зроблені нею під час історичного «заглиблення» при дослідженні об'єкту та предмету наукової роботи, а також при характеристиці генези заходів процесуального примусу у законодавчих ініціативах при обговоренні змін до вітчизняного цивільного процесуального законодавства (стор. 65 дисертації).

Знайомство із науковою працею К.В. Куцик, багате використання авторкою наукових джерел у тексті дисертації, дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні привласнення авторства чи чужого твору науки та про відсутність випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора.

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів обумовлюється досягненням вирішення заявлених наукових завдань. Елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертантки. Особливу увагу варто звернути на наступні теоретичні положення та висновки, сформульовані авторкою.

Так, заслуговує на підтримку ретельне ставлення дисертантки до аналізу закріплених у цивільному процесуальному законодавстві кола засобів процесуального примусу. Разом з тим, авторка достатньо обережно ставиться до висловлених в науці процесуального права пропозицій відносно розширення кола таких засобів. З огляду на це достатньо обґрунтованим вважаю висновок дисертантки про недоцільність віднесення штрафу до заходів процесуального примусу. Її аргументація зводиться до того, що штрафний характер властивий для інших видів юридичної відповідальності (адміністративної, кримінальної), на противагу яким заходи процесуального примусу є заходами особистого немайнового характеру, що застосовуються до осіб з метою відновлення

порядку під час розгляду і вирішення цивільної справи, а не притягнення їх до юридичної відповідальності (стор. 82 дисертації).

Разом з тим, достатньо аргументовано авторка поділяє достовірну наукову позицію про те, що заходи процесуального примусу залежно від процесуальної спрямованості доцільно диференціювати на 2 групи: 1) заходи процесуального примусу, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення із залу судового засідання); 2) заходи процесуального примусу, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід) (стор. 85, 86 дисертації).

Слід погодитись із дисертанткою в тому, що врахування наявності сукупності обставин, необхідних для застосування зазначених заходів, є певним юридичним складом, що унеможлиблює безпідставне їх застосування (стор. 91, 92, 93 дисертації). На подальших сторінках роботи дисертанткою наводяться особливості застосування того чи іншого заходу процесуального примусу.

Про достовірність отриманих результатів свідчить той факт, що авторка виходить не лише з позитивних ставлень до предмету дослідження. Об'єктивність у дослідженні заходів процесуального примусу полягає також у критичній оцінці наукових течій та про відстоювання позиції про те, що змістом попередження як заходу процесуального примусу у цивільному судочинстві є одночасно: інформування порушника про недопустимість вчинення протиправних діянь, вимога про утримання від конкретних дій або виконання дій для припинення правопорушення, а також повідомлення про застосування більш суворих заходів у разі продовження правопорушення. Воно не покладає на особу порушника додаткового обтяження і не позбавляє останнього його цивільних процесуальних прав, проте застосування попередження уже є несприятливим наслідком, який свідчить про осуд поведінки порушника. Юридичне значення попередження полягає в тому, що із оголошенням попередження нерозривно пов'язана можливість подальшого

застосування більш суворих заходів впливу у вигляді видалення із залу судового засідання (стор. 105 дисертації).

Обґрунтованими є висновки дисертантки щодо можливості віднесення до обставин, які є підставами застосування заходу процесуального примусу у вигляді попередження, сукупність дій учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, що порушують громадський порядок та, тим самим, перешкоджають нормальному веденню судового розгляду цивільних справ, а також невиконання зазначеними особами вказівок головуєчого щодо забезпечення належного порядку в судовому засіданні (стор. 113 дисертації).

Слід погодитись і з авторською позицією про те, що ключовою у даному випадку є поведінка конкретної особи: якщо до певної особи уже було застосовано попередження, однак своїми діями (аналогічними, або ж будь-якими іншими) вона продовжує перешкоджати нормальному ходу цивільного процесу, ігноруючи загрозу застосування примусу, яка містилась в ухвалі про застосування щодо неї попередження, до неї варто застосувати такий захід процесуального примусу як видалення із залу судового засідання (стор. 114 дисертації).

Дисертантка вдало звертає увагу на те, що у випадках, коли видалення із залу судового засідання стосується не учасників цивільного процесу, а інших осіб, присутніх у судовому засіданні, строк видалення із судового засідання має обмежуватися терміном закінчення конкретного судового засідання. Якщо ж цей захід процесуального примусу застосовується до учасника цивільного процесу, то суд повинен у відповідній ухвалі визначити строк, на який особа видаляється із залу судового засідання (стор. 117 дисертації).

Особливу цікавість викликає висновок авторки про те, виконання ухвали про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом має покладатись виключно на органи виконавчої служби. Адже саме ці органи відповідно до чинного законодавства України уповноважені виконувати судові рішення та наділені повноваженнями щодо застосування заходів державного примусу

(стор. 128 дисертації). У зв'язку з цим заслуговує на підтримку висновок авторки про те, що діючим законодавством не врегульовано питання про повернення доказів, тимчасово вилучених в порядку застосування цього заходу процесуального примусу, тому вилучені докази підлягають поверненню тій особі, у якої вони були вилучені у загальному порядку, встановленому для повернення доказів (стор. 129 дисертації). К.В.Куцик права, що законодавцем прямо не визначено, чи підлягає оскарженню ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. У п. 23 ст. 293 ЦПК України вказано лише про можливість оскарження ухвали про примусове проникнення до житла (стор. 130 дисертації).

Дисертації притаманні і інші, не менш цікаві висновки, зроблені К.В. Куцик в результаті дослідження.

У висновках до кожного з розділів та до дисертаційного дослідження в цілому дисертантка чітко та повно в логічному сенсі виклала основні здобутки авторського дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Наукові здобутки дисертантки підтверджуються та повною мірою відображаються в її наукових публікаціях. Їх кількість відповідає встановленим вимогам. Про сумлінність дисертантки при підготовці дисертаційного дослідження свідчить і те, що кількість опублікованих за темою дисертації наукових праць значно перевищує встановлені мінімальні кількісні показники.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Дисертаційному дослідженню, що рецензується, притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко чи не можливо погодитись.

По-перше, навряд чи доцільно починати характеристику стану наукової розробки проблем заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві (підрозділ 1.1 дисертації) через характеристику юридичного обов'язку. Уявляється, що робота була б цікавішою за умови пояснення сенсу цивільної

процесуальної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності.

По-друге, у роботі бракує ретельного порівняльно-правового аналізу предмету дисертаційного дослідження, хоча у фрагментарному вигляді така характеристика надається на сторінках 79-83 рецензуємої роботи.

По-третє, потребує додаткової аргументації висновок К. В. Куцик, запропонований нею на сторінці 66 роботи, відповідно до якого висловлюється позиція про віднесення заходів процесуального примусу до процесуальних дій. На думку опонента, заходи процесуального примусу слід розглядати в якості процесуальних засобів протидії правопорушенням.

По-четверте, уявляється несприйнятливою пропозиція авторки вважати формою неповаги до суду лише діяння учасників цивільного процесу та (або) осіб, присутніх у залі судового засідання, що прямо чи опосередковано спрямовані на порушення встановлених у суді правил і супроводжуються зневажливим ставленням до інституту правосуддя у цілому (стор. 81 дисертації). Уявляється, що проявом неповаги до суду може бути також бездіяльність. Вказана позиція авторки протирічить її судженню про те, що на сторінці 83 дисертації вона відносить протиправну бездіяльність до форм протиправної поведінки. Це заперечувалось з боку К.В.Куцик на попередніх сторінках наукового дослідження.

По-п'яте, категорично не можна погодитись із судженням авторки дисертаційного дослідження про наявність в якості завдання цивільного судочинства встановлення об'єктивної істини по справі (стор. 87 дисертації). Від об'єктивної істини як основної засади цивільного судочинства процесуальне законодавство відмовилось наприкінці минулого сторіччя. Теоретичним підґрунтям цього стали наукові здобутки В. Ю. Мамницького, висловлені ним у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук у 1995 році при дослідженні принципу змагальності цивільного судочинства.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Вищенаведені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на високий рівень кандидатської дисертації, що рецензується.

Співність окремих положень, про які мова іде вище, притаманна будь-якій творчій роботі, зокрема науковому дослідженню, представленому на здобуття наукового ступеню. Тому авторці пропонується в подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

Зміст дисертації в повній мірі відповідає змісту автореферату.

Дисертаційне дослідження К.В.Куцик «Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві», котре подано на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і автореферат дисертації за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами).

На підставі викладеного вважаю, що здобувачка вказаного наукового ступеня, Куцик Катерина Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

14.09.17 р.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

[Handwritten signature]

Гусаров К.В.

